

Jože Ramovš

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, Ljubljana

UDK 811.163.6'366.532:811.16'27

Slovenščina kot orodje človeškega dialoga

Slovenščina in drugi slovanski jeziki opisujejo človekovo vzpostavljanje stika z drugimi ljudmi in z naravo z dvema izrazoma: izkustvo in doživljanje. Izkustvo govori o enostranskem (monološkem) raziskovanju in osvajanju, ki omogoča materialno blaginjo, doživljanje pa o dialoškem sožitju, ki omogoča celosten razvoj človekove osebnosti ter uravnotežen razvoj družbe v ohranjeni naravi. Drugi dve jezikovni prednosti slovenščine na področju osebne rasti in družbenega sožitja sta dvojina in osebno glagolsko tvorjenje stavkov.

Slovene and other Slavic languages describe our contact with others and with the natural world using two expressions, both of which can be translated into English by »experience«. The expression *izkustvo* tells of one-sided (monologic) exploration and mastery that facilitates material well-being, while *doživljanje* suggests a dialogic co-existence enabling the development of the whole person and the balanced development of society in a preserved natural environment. Two other linguistic advantages of Slovene with regard to personal growth and social co-existence are the dual and the formation of clauses with personal verbs.

Uvod

Ljudje vzpostavljamo z drugimi ljudmi in stvarmi tudi zavestni, osebni, namenski stik in izmenjavo; z njimi občujemo – komuniciramo. To je naša prednost pred ostalo naravo. Glavno orodje za občevanje je jezikovna govorica. Poleg nje občujemo še s svojim vedenjem, ki je pretežno nezavedno, in z dejanji. Govorica je lahko učinkovito človekovo orodje za njegovo povezovanje z ljudmi in stvarnostjo, lahko pa je pomanjkljivo ali napačno razvita, da ovira povezovanje posameznikov, ljudi v različnih skupinah in celotne družbe.

V prispevku bomo nanizali nekaj misli o tem, kako je slovenščina – in z njo slovanski jezikovni svet – izredno primerno orodje za pristno osebno občevanje, saj ima za vzpostavljanje stika z drugimi ljudmi in z naravo dve enako utirjeni poti: izkustvo in doživljanje ter je tako na tem področju boljše orodje kot sosednji germanski in romanski jeziki z eno samo utirjeno potjo. Spoznanja o tem so se mi kristalizirala več kot četrto stoletja, ko sem pri raziskovanju doživljanja (Ramovš 1986, 1990, 1992) z analizo jezika odkril v slovenščini dve vzporedni spoznavoslovni (gnozeološki) poti: izkustveno in doživljajsko. Ko človek stopa v stik z naravo in drugimi ljudmi po izkustveni poti, vodi z njimi enosmerni monolog po svojih interesih, ko pa stopa v stik z ljudmi in naravo po doživljajski poti, je z njimi v dvo-smernem dialogu, ki upošteva in bogati obe strani. Ta spoznanja sem teoretično preverjal pri znanstvenih spoznanjih psihološke, filozofske, kulturoloških in drugih ved (Laing 1969; Ritter 1972; Ingarden 1975; Kmecl 1983), v leposlovju in z raziskovanjem ter jih uporabljal v praksi pri preventivnih in terapevtskih programih za izboljšanje komuniciranja in sožitja med ljudmi (Ramovš 2005, 2009).

Danes se Slovenija in ves razviti svet nahajamo pred velikimi razvojnimi izzivi zaradi ponavljajočih se ekonomskih in energetskih kriz, rastoče ekološke ogroženosti, zlasti pa zaradi staranja

prebivalstva. Evropski politični dokument o odzivu na demografske spremembe se npr. začne z besedami, ki so za politiko nenavadno resne: »Evropa se danes sooča z demografskimi spremembami, ki so po svojem obsegu in teži brez primere.« (Svet Evrope 2005.) V ta položaj smo prišli očitno tudi zaradi prevlade izkustvenega pristopa do narave in soljudi, zato je človekov doživljajski – dialoški pristop k ljudem in naravi lahko odločilna preživetvena prednost ali nenadomestljiva izhodna strategija iz navedenih razvojnih kriz. Ko ugotavljamo, da jo slovenščina in slovanski jeziki premorejo v večji meri kot sorodni jeziki naših evropskih sosedov, se pred nas postavlja odgovornost, da to svojo prednost uporabimo in z njo prispevamo naši skupni evropski kulturi okrepitev tiste noge za nadaljnjo razvojno hojo, ki je v sedanjih evropski kulturi zakrnela.

Pokazali bomo tri jezikovne primere, ki kažejo na prednost slovenščine kot občevalnega orodja za sožitje med ljudmi in naravo: komplementarnost izkustvenega in doživljajskega dojemanja ljudi in narave ter vrednost dvojine in dejavnega glagolskega izražanja za odgovorno osebno sožitje. Še prej pa bežno pomislimo na to, kakšno vrednost ima jezik pri diagnostičnem ugotavljanju kakovosti osebnega življenja in družbenega sožitja ter kakšno vrednost pri oblikovanju življenja posameznika, človeških skupin in celotne družbe.

Jezik je priča in oblikovalec človekovega odnosa do sebe, soljudi in narave

Od nekdaj velja, da človeka najbolj spoznamo po njegovih besedah in dejanjih. V znanosti 20. stol. so zlasti napredovale metode analize jezika. Strukturna analiza jezika je poleg arheologije postala glavna znanstvena panoga za spoznavanje življenja in sožitja v kulturah preteklih tisočletij. Kvalitativno raziskovanje zgodb in pisnih virov postaja v družboslovju čedalje bolj enakovredna raziskovalna metoda statističnim. Veliko pove tudi dejstvo, da je vodilni strokovnjak na področju strukturne analize jezika Noam Chomsky (1989) eden najbolj citiranih znanstvenikov. Nobenega dvoma torej ni, da je jezik s svojo strukturo, izrazjem, vsebino in lepотно obliko najbolj zgovorna priča o tem, kako je usmerjen posamezen človek, družina ali druga človeška skupina in celotna družba ali kultura.

Jezik, zlasti materni, je tudi nepogrešljivo sredstvo za oblikovanje in razvoj posameznega človeka, družine in drugih človeških skupin ter celotne družbe in kulture. Velik ljubitelj človeške besede, zlasti lepe slovenske besede, Anton Trstenjak (1906–1996), je rad poudarjal, da je lepa in bogata materinščina neprecenljiva dota, če jo človek dobi od staršev v družini. Rad je povedal globoko antropološko resnico s stavkom: »Človek je človeku človek po besedi.« V začetku svojega znanstvenega delovanja je leta 1932 v *Domu in svetu* napisal prispevek Beseda umira, pred koncem življenja pa je strnil spoznanja o pomenu jezika za človeka in medčloveško sožitje v veliki antropologiji *Skozi prizmo besede* (Trstenjak 1932, 1989). Besede, ki jih človek uporablja v svoji govorici, njihova skladnja ter vsebina in oblika povedanega torej vplivajo z veliko oblikovalno močjo nazaj na človeka, ki govori – verjetno veliko bolj kot na ljudi, ki ga poslušajo. S svojim govorjenjem človek oblikuje samega sebe in prav tako oblikujejo s svojo govorico same sebe družina, druge skupine, narod in celotna kultura.

Ker je torej jezik z ene strani pristen izraz mišljenja in življenja naroda, prav tako pa ustvarjalec njegovega mišljenja in ravnanja, je bogat in lep jezik pogoj za njegovo psihosocialno in duhovno zdravje, za njegovo klenost in razvoj. Jezik in doživljanje, ki ga jezik ubeseduje za občenje drugim,

sta prostor osebnega človekovanja in skupnostnega občestvovanja vsake skupnosti. Meje moje-ga doživljanja in jezika so moje človeške meje – zlasti meje moje svobode, odgovornosti in razvoj-nih možnosti. Meje materinega jezika so meje kulturne in razvojne meje mojega naroda. Poznati in uporabljati prednosti svojega jezika je za človeka in narod isto, kot poznati in izkoristiti svoje osnovne razvojne možnosti.

Izkustvo in doživljanje – dve nogi pri hoji do sveta, ljudi in sebe

V slovenščini, in podobno pri drugih slovanskih jezikih, imamo dve besedi, s katerima povemo izkušnje o vzpostavljanju zavestnega stika med človekom in zunanjim svetom narave in drugih ljudi. To sta besedi izkustvo in doživljanje. Poglejmo njun pomen in izvor.

Izkustvo je spoznanje, ki temelji na čutnem dojetanju in opazovanju, kot knjižni pojem je tudi soznačnica za izkušnjo (SSKJ 1971–1985). Izraz je posplošen po zaznavanju z enim od čutil – z okusom. Psihološko označuje dogajanje pri neposrednem spoznavnem prisvajanju zunanje stvarnosti s katerim koli od čutil ali tehničnih pripomočkov za njihovo izostritev in preverjanje. To je izkustveno ali empirično dojetanje stvarnosti. Slovensko jezikovno izročilo poimenuje z izkustvom predvsem zunanje, rabno predmetne in tehnično preverljive spoznavne poteke (Ramovš 1992).

V sodobnih romanskih in germanskih jezikih vsebinsko odgovarjajo našemu izkustvu izrazi, ki so izpeljani iz indoevropskega korena »per«, ki pomeni prodreti, vrtati v ali skozi. To so experience, esperienza, die Erfahrung ter klasični empeiria in experientia (Dokler 1915; Pokorny 1951–1969; Walde 1910).

Izkustvo je temeljni spoznavoslovni pojem (Janžekovič 1978). Po svoji miselni strukturi označu-je človekovo dejavnost, s katero spoznavajoči subjekt dojema stvarnost tako, da prodira vanjo in jo osvaja za zadovoljitev svojih trenutnih potreb ne glede na zakonitosti njene narave in sistemske povezanosti med obema. Že beseda kaže, da spoznavajoči subjekt predmet ali osebo, ki jo spozna-va, »*po-kusi*« – stik z njo vzpostavi enostransko, monološko. Predpona iz- kaže na jemanje, praznjenje tega, kar *iz-kušamo*. Pri izkustvu gre torej za enostranski monolog po volji spoznava-jočega, ki kaj hitro bolj ali manj škodi spoznavanemu. Prvi po svoje raz-išče, raz-ume drugega in po svoje oblikuje svoje razmerje z njim; podobno kot za predpono *iz-* velja tudi za predpono *raz-*, ki daje pomen besedi raziskovanje – najpomembnejši sodobni izkustveni dejavnosti.

Spoznavanje na izkustvenem principu je omogočilo današnji znanstveni vpogled v stvarnost, tehnični razvoj in gmotno blaginjo zahodne civilizacije – to je nenadomestljiva vrednost izkustve-nega spoznanja in razvoja. Prav tako pa je povzročilo tudi nasilno uničevanje narave, nevarnost atomskega ali drugega ekološkega samouničenja in čedalje težje navezovanje pristnih osebnih odnosov med ljudmi, pa tudi s stvarnostjo, ki presega človekovo razumsko dojetanje – vse to so pomanjkljivosti enostranskega izkustvenega spoznavanja in ravnanja. Prav v teh usodnih nega-tivnih dogajanjih se kaže pomanjkljiva in napačna spoznavoslovna in akcijska naravnost zahodne kulture.

Slovenščina in drugi slovanski jeziki so na področju spoznavanja in dojetanja stvarnosti boga-tejši in večplastnejši. Poleg izraza izkustvo imamo tudi izraz doživljanje.

Doživljanje kot glagolnik od doživljati pomeni tisto, do česar človek v življenju pride, česar je de-ležen, kar dojame celostno – posebej tudi s svojo čustveno globino (SSKJ 1971–1985). Z izrazom

doživljanje torej slovensko jezikovno izročilo označuje notranja, duhovna, kulturna, celostna dogajanja, pri katerih je človek zavzeto dejaven s svojimi značilno človeškimi razsežnostmi. Večina spoznavnih potekov na kulturnem, duhovnem, religioznem, sožitno-odnosnem in drugih področjih, ki se našajajo na osebno duhovno dogajanje v človeku, poimenuje slovenščina kot doživljanje ali doživetje.

Etimološko prihaja izraz iz korena »živ« (indoevropsko *gwei* – živeti, grško *bio-*, latinsko *viv-us*, staroslovansko *žiti*), ki je v vseh slovanskih jezikih zelo rodoviten v besedotvorju (Bezljaj 1982; Dokler 1915; Pokorny 1951–1969; Walde 1910). Vse njegove izpeljanke izražajo živost (živeti, življenje, živelj, živahen), nekaj živega (živak, žival, živina), nekaj dejavnega v zvezi z življenjem (pre-, do-, iz-življati) ali kako njegovo nepogrešljivo sestavino (živčevje, život, življenjski) oziroma pogoj (živež, živilo). Živana je bila staroslovanska boginja rastlinstva in živalstva.

Doživljanje je eden od obeh temeljnih slovenskih in slovanskih spoznavoslovnih pojmov. V nasprotju z izkustvom izraža živ, nepoškodovan, nenasilen, dialoški odnos do stvarnosti. Pri doživljanju prihaja človekova zavest v stik s stvarnostjo na način, da ostaja le-ta neokrnjena. Človek ji pride do živega tako, da ostane ta stvar živa in nepoškodovana, stik s človekom jo lahko celo bogati in razvija. Doživljanje je enakopraven dialog, pri katerem zaživi spoznavana stvar ali človek v zavesti spoznavajočega človeka kot živ dar, ki ga bogati in razvija v njegovem človeškem bistvu. Psiholog Viktor E. Frankl (1905–1097) je ugotovil, da je doživljanje najbolj redna pot do vrednot, ki gradijo človeka samega (Frankl 2005).

Doživetje človeka navdušuje – vpliva na njegovo dušo, da je bogatejša, plemenitejša, vesela, večja (velikodušnost pa je osnova solidarnosti). Navdušenje je najhitrejša in najlažja metoda učenja, veselje nad drugim je najboljše povezovalno sredstvo v medčloveških odnosih. Z izkustvom pa dobi hrano človekov razum, da jo premelje in uporablja za učinkovitejše delo, toda celoten človek in njegovo človeško sožitje z drugimi ljudmi in naravo ostaja pri tem hladno, neprizadeto.

Pri doživljanju se torej spoznavajoči subjekt in spoznavana stvar med seboj dialoško bogatita – **poživljata**, medtem ko pri izkustvu subjekt stvar po svoje monološko **osvoji in prebavi**. Kar namreč *pokusimo* ali izkustveno izmerimo, že s tem samim dejanjem po svoje spremenimo (to najboljše ve izkustvena znanost fizika), kar pa doživljamo, ostaja nedotaknjeno, obenem pa povezano z našo zavestjo v življenjskem dialogu.

Pri antropološkem raziskovanju smo ugotovili, da je doživljanje najširši psihosocialni pojem – zajema vsa pomembna dogajanja in vsebine v človekovi zavesti, ki se odvijajo neposredno in celovito (Ramovš 1986).

Iz povedanega se kaže, kako pomembno je, da človek stopa v stik z naravo, drugimi ljudmi in tudi s samim seboj po obeh poteh: izkustveno in doživljajsko. Izkustveno spoznavanje po brezosebni poti mu omogoča preživetje in relativno materialno blaginjo, medtem ko ga doživljajsko celostno dojetje človeško bogati in razvija, ohranja v zdravem duhovnem ravnotežju v samem sebi ter v sožitnem ravnotežju z drugimi ljudmi in naravo. Izkustvena pot do sveta omogoča ljudem »*imeti*« (Fromm 2004) hrano, obleko, znanje in vse drugo, kar potrebujemo za preživetje; to so človekova brezosebna razmerja do »*onega*« (Buber 1999). Razvita in utrjena doživljajška pot pa omogoča ljudem »*biti*« (Fromm) človek v sebi, z drugimi ljudmi in z naravo, to je osebni človeški odnos »*jaz-ti*« (Buber). Izkustvena pot omogoča blaginjo, brez katere ljudje ne moremo preživeti, doživljajška pot pa nam omogoča človeško duhovno milino v nas samih ter sočutje (empatijo) do

vsega drugega in drugih; brez tega človek ni več človek, pa tudi pristna žival ali stroj ne, ker to ne more biti, zato postaja pošast, ki se seseda v sebi in ogroža druge ljudi in svet.

Razvito doživljanje je odločilnega pomena zlasti za **medčloveško sožitje**. Zato dodajmo misel o odločilnem pomenu razvitega doživljanja za sožitje. Sožitje je način človekovega doživljanja in vedenja do drugih ljudi in stvari, ko jih dojema in stopa z njimi v povezavo. Pred očmi imamo medčloveško sožitje v družini, soseski, narodu, med narodi, verstvi, med različnimi skupinami ljudi ..., danes ob staranju prebivalstva in zatonu tradicionalne kulture zlasti še medgeneracijsko sožitje med mlado, srednjo (zaposleno) in upokojsko generacijo.

Tudi beseda sožitje je ena od mnogih izpeljank iz korena živ, kar kaže na jezikovno sorodnost med sožitjem in doživljanjem – obojemu gre za življenje. Predpona so- izraža povezanost z enakim položajem obeh ali vseh udeleženih (sošolci, sodelavci, sostanovalci, sosedje ...) – torej spet partnerski dialog drugega z drugim. Medčloveško sožitje je posledica dejstva, da smo ljudje sistemsko soodvisni med seboj in z naravo; v svoji biti smo prepleteni s smiselnimi možnostmi komplementarnega dopolnjevanja vseh sodelujočih, seveda pa tudi z možnostjo uničevalnega povzročanja škode drug drugemu in naravi, če je naše sožitje bolno.

Na preživetvenem, funkcionalnem ali rabnem področju ima sožitje obliko **sodelovanja ali delovnega razmerja** – razmerje je povezava, ki je merljiva. Stvarna delovna, pravna in druga razmerja so ustvarjalna, če so poštena in učinkovita. Na področju osebnega sožitja govorimo o medčloveških **odnosih** – odnos je povezava, kjer že po besednem pomenu sebe ali nekaj svojega drug drugemu nosimo v človeški dar. Posamezen človek in človeška družba materialno napredujemo z uspešnim in poštenimi delovnimi, pravnimi in drugimi razmerji, medtem ko se človeško, humano, socialno in duhovno razvijamo s tem, da se med ljudmi stopnjujejo sočutni in solidarni odnosi. Na osebnem bivanjskem področju teži sožitje v doživljanje veselja in navdušenja nad vsem, kar je v nas, drugih ljudeh in naravi lepega, dobrega, resničnega, skladnega. Tako doživljanje omogoča lepe medčloveške odnose, v samem človeku pa povzroča več zadovoljstva, boljše zdravje, uspešnejše učenje in na daljši rok po navadi tudi boljši zaslužek.

Človek je družbeno bitje medčloveškega sožitja, ki ne more preživeti in se razvijati sam. Od hominizacije pred nekaj milijoni let ne more več biti v nezavedni naravni povezanosti z okoljem, kakor so živali in rastline. Človekova zavest ni utopljena v stvarnost, ampak vidi nekoliko čez njo v svobodo izbiranja in odločanja o svojem doživljanju in ravnanju. Človek se razvija kot samostojen posameznik (individuuum), oseba z lastnim jazom in istovetnostjo, obenem pa ostaja življenjsko odvisen od drugih ljudi in okolja. Temeljna polarnost med individualno samostojnostjo in soodvisnostjo v skupnosti je gibalno medčloveškega sožitja. Zdravo ravnotežje med obojim je ustvarjalno in razvija vse udeležene, bolno neravnotežje s prevlado bodisi individualizma bodisi masovnosti pa je razdiralno razmerje, ki vse udeležene pohablja. Kakovostno sožitje je dialog, ki predpostavlja od obeh strani razviti človeški zmožnosti doživljanja in občevanja ali komuniciranja, to je ustreznega sporočanja svojega doživljanja drugemu in enako razvito sposobnost za dobro poslušanje in opazovanje drugega v sproščeni zavesti medsebojne soodvisnosti in dopolnjevanja. Slabo sožitje je jalov, toda razširjen poskus svojevoljnega vladanja enega človeka nad drugim(i) in nad naravo.

Človek je v odnosu do drugih ljudi in narave vse življenje v križišču izbiranja. Ali v dialogu išče razvojno pot sožitja in s tem ustvarja sebe, druge ljudi in svet – v tem primeru gre za drugimi, s svetom in

s seboj v sočutno, empatično, dialoško sožitje (gr. koinonia) na temelju razvitega in zdravega lastnega doživljanja. Ali pa enostransko uveljavlja takšno lastno avtonomijo (zakone postavlja sam), ki druge, okolje in posledično njega samega uničuje, ker razgrajuje soodvisno celoto – v tem primeru skuša stopati v stik z drugimi, svetom in seboj predvsem monološko, izkustveno, empirično. Ta pol sožitja je v sodobni kulturi prevladal besedno in v praksi, tako da naša kultura postaja razumarska, čustva in doživljanje pa zanemarja. Razumarsko izkustveno dojetje pušča za seboj onesnaženo in izropano naravo ter hladno analitičnega človeka, ki ima težave s samim seboj in v sožitju z drugimi. Ko človek sebe in sožitje z drugimi in naravo dojema individualistično – pretežno misli s pojmom *sam* –, racionalistično in z vidika uporabnosti – *imeti korist od tega in tega* –, mu manjka drugi povezovalni vidik – *biti v skladnem sožitju* s celoto sebe, drugega in okolja, ki je posledica globokega dialoškega doživljanja. Prazno mesto takega doživljanja sebe, drugih in sveta skuša človek zapolniti s hlastanjem za prijetnim počutjem, pogosto s pomočjo omamnih sredstev, z občutkom premoči, da ima vse *pod kontrolo*, in na druge nezdrave načine. Enostransko izkustveno dojetje sebe, drugih ljudi in sveta je v resnici hudo človeško pohabljanje, ki usodno ovira ne le njegovo osebno rast, ampak na malo daljši rok tudi delovno storilnost, predvsem pa usodno pohablja medčloveško sožitje.

Če torej Slovenci in Slovani premoremo v svojih jezikih žive izraze za doživljanje in sožitje, pomeni, da imamo v svoji zgodovini vse do danes živo izkušnjo o tem. Današnja kriza razvitega sveta je izziv, da svet doživljanja in sožitja poživimo zase in za ostalo Evropo.

Dvojina je pristnejši izraz dialoga kot množina

Drugi jezikovni primer, s katerim prikazujemo posebno primernost slovenščine za medčloveško sožitje, je naša dvojina.

Grška beseda dialog pomeni pogovor dveh ljudi (ali dveh strani), od katerih ima vsak nekaj takega, da drugega lahko obogati, in vsak potrebuje nekaj, kar lahko od drugega dobi. Dialog in sožitje torej terjata osebno svobodo za (s)prejemanje (od) drugega in za dajanje drugemu. Pri tem je dvojina veliko primernejša kakor množina, saj že z jezikovnim izrazom jasneje pokaže na osebni odnos dveh v nasprotju z množinsko utopljenostjo v neosebni množici. Pesnik Tone Pavček to pogosto poudarja, včasih na prijetno šaljiv način, da v slovenščini lahko z nedvoumno jasnostjo povemo, da sta v postelji dva brez tretjega, medtem ko je v jezikih, ki nimajo dvojine, težje pojasniti, kdaj gre za osebni pogovor dveh, kdaj pa za brezosebni govor v množici.

Osebno glagolsko govorjenje je primernejše za odgovorno človeško življenje in sožitje kot brezosebno samostalniško

Tretji primer, s katerim bi rad opozoril na primernost slovenskega in vseh slovanskih jezikov pri govorjenju o medčloveškem sožitju in o sožitju ljudi z naravo, je aktivni glagolski način tvorbe stavkov.

Naša pripoved sloni na dejavnem delovanju subjekta. Če stavek gradi na glagolu, jasno vidimo časovni, spolni in druge vidike odgovornosti subjekta. Sam subjekt je kot samostalniško jasno viden kot drevo sredi travnika; njegove lastnosti in podrobnejši opis dogajanja nevsiljivo pojasnjujejo pridevniki, prislovi in druge besede.

Primerjava med tem načinom mišljenja in govorjenja ter germanskim kopičenjem samostalnikov v rodilniku kaže prednosti enega in drugega. Naša glagolska govornica je bolj primerna za izražanje odgovornega osebnega odnosa, nemška ali angleška samostalniška pa za jasno opredeljevanje in ločevanje raziskanih podrobnosti in razlik; slovanska za miroljubno sožitje, germanska in romanska za prodorno osvajanje. Taka je tudi dosedanja zgodovina Evrope, toda atomska orožja in okoljska ogroženost sta prvič v zgodovini prižgali rdečo luč nasilju, kajti nova svetovna vojna s sodobnim orožjem bi bila za obe strani zadnja – naredila bi lahko konec človeške zgodovine in razvoja vseh kultur.

Če navedene jezikovne razlike zaradi nazornosti stopnjujemo, je jasno, da potrebuje današnja evropska kultura *dihanje z obema pljučnima kriloma*: slovansko osebno in obenem aktivno mehko (v starocerkveni slovanski liturgiji se kar naprej ponavlja izraz človekoljubeč, podobno v starih slovenskih besedilih beseda ljudo-mil-ost), ki bo krepila novo solidarnost ter kakovostno povezanost med ljudmi in ljudi z naravo, in prav tako germansko stvarno in natančno mišljenje in izražanje, ki bo omogočalo ohranjati in razvijati doseženo materialno blaginjo.

Sklep

Prispevek sklepamo z mislijo, da moramo svojo slovensko in druge slovanske kulture in jezike ohranjati in razvijati sami, saj nam pri tem ne bo nihče pomagal. EU je prvič v zgodovini omogočila, da je slovenščina uradni evropski jezik, toda samo tako dolgo, dokler bomo Slovenci tvorni del te EU. Sodobna demografska in druge krize ogrožajo vse evropske narode, toda Slovenci moramo zaradi našega števila tem bolj paziti na svoje preživetje in kakovost bivanja v sebi in z drugimi narodi. Jezik in kultura sta nas ohranjala doslej, v njima so skrite skrivnosti preživetja v dobrih in hudih časih. Miselni svet in izkušnje naših prednikov, ki jih izražata besedi doživljanje in sožitje, naša dvojina in aktivni glagolski način pripovedi so bogastva, ki se nam jih spleča negovati in razvijati za nas same in za dopolnilo sosedom, ki na tem področju nimajo toliko bogastva.

Literatura

- BEZLAJ, France, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. 2. knjiga. Ljubljana: SAZU in Mladinska knjiga.
- BUBER, Martin, 1999: *Dialoški princip*. Ljubljana: Dvatisoč.
- CHOMSKY, Noam, 1989: *Znanje jezika: o naravi, izviru in rabi jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- DOKLER, Anton, 1915: *Grško-slovenski slovar*. Ljubljana.
- FRANKL, Viktor E., 2005: *Človek pred vprašanjem o smislu*. Izbor iz zbranega dela. Ljubljana: Pasadena.
- FROMM, Erich, 2004: *Imeti ali biti*. Ljubljana: Vale-Novak.
- INGARDEN, Roman, 1975: *Doživljaj, umetniško delo i vrednost*. Beograd: Nolit.
- JANŽEKOVIC, Janez, 1978: *Osnove spoznavoslovja*. Zbrani spisi, 5. zvezek. Celje: Mohorjeva družba.
- KMECL, Matjaž, 1983: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- LAING, Ronald, D., 1969: *Phänomenologie der Erfahrung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- POKORNY, Julius, 1951–1969: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern, München: Francke V.
- RAMOVŠ, Jože, 1986: *Doživljanje – temeljno človekovo duhovno dogajanje: disertacija*. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- RAMOVŠ, Jože, 1990: *Doživljanje, temeljno človekovo duhovno dogajanje*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.
- RAMOVŠ, Jože, 1992: Izkustvo. Škrabl, France (ur.). *Katehetsko-pedagoški leksikon*. Ljubljana: Katehetski center, Knjižice. 235–237.
- RAMOVŠ, Jože, 1992: Doživljanje. Škrabl, France (ur.). *Katehetsko-pedagoški leksikon*. Ljubljana: Katehetski center, Knjižice. 142–145.

Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi

- RAMOVŠ, Jože, 2005: Učenje lepšega sožitja je naša največja življenjska priložnost. Engl, Joachim, Thurmaier, Franz: *Kako govoriš z menoj? Dobra in slaba partnerska komunikacija*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka. 149–175.
- RAMOVŠ, Jože, 2009: Medgeneracijsko sožitje. *Kakovostna starost* 12/1. 104–105.
- RITTER, Joachim, 1972: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*. Band 2. Basel, Stuttgart: Schwabe V.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), 1971–1985. Ljubljana: SAZU in DZS.
- Svet EU, 2005. Zelena knjiga *Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami*. Bruselj.
- TRSTENJAK, Anton, 1932: Beseda umira. *Dom in svet*, 45. 27–41.
- TRSTENJAK, Anton, 1989: *Skozi prizmo besede*. Ljubljana: Slovenska matica.
- WALDE, Alois, 1910: *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg.